

1989 SONRASI MACAR ŞEHİRLİ KONUŞMALARINDA SÖZLÜ HİTAP TARZLARI*

Erika Sólyom

Çeviri: Dursun Ayan

Erika Sólyom, “1989-Sonrası Macar Şehirli Konuşmalarında Sözlü Hitap Tarzları” adlı makalesinde, gayri resmiliğe [senlibenli ifadelere] doğru dilsel bir kayma olup olmadığını ve eğer öyleyse, bunun ne [şekilde] olduğunu bulmak için Budapeşte’de 1989-Sonrası dönemin değişen sosyolengüistik manzarasını analiz ediyor. Dilsel dönüşümle bağlantılı toplumsal imalar ve gayri resmi hitap gerçekten popülerlik kazanıyorsa, bu yeni dil kullanımının özellikleri nelerdir? Sólyom’un niteliksel analizi, yalnızca gayri resmi hitabın yayılmadığını, aynı zamanda yeni bir gayri resmi hitap tarzının da evrimleştiğini, böylece, örneğin halka açık karşılaşmalarda resmi olmayan bir zamirin kibar bir şekilde kullanılmasının artık mümkün olduğunu gösteriyor. Ancak, kullanılan bu gayri resmi hitap tarzı, toplumsal dayanışmayı ifade eden bu dostça ama saygılı yeni kullanım, komünist rejim sırasındaki zorunlu olarak kullanılan gayri resmi hitap şeklinde olduğu gibi insanlar arasındaki zorunlu dayanışmanın bir ifadesi değildir. Daha ziyade, aşağıdan gelen, 1989-Sonrası Macaristan’daki yeni küreselleşme çağında yeni, modaya uygun, ulusötesi bir kimliği ifade eden doğal bir kullanımdır.

* Erika Sólyom, “Linguistic Address Systems in Post-1989 Hungarian Urban Discourse”, *Comparative Hungarian Cultural Studies*, (ed. Steven Tötösy de Zepetnek and Louise O. Vasvári), Purdue University Press, 2011, (s. 284–295)’den yazarın izniyle Türkçeye çevirilmiştir. İki paragraf özü değiştirilmeden yazar tarafından yeniden yazılmış, bir iki husus kendisine danışılmıştır. İngilizce metindeki parantez içi kaynaklar ve kaynakça Türkçede APA’ya göre düzenlenmiştir. Ayrıca metnin anlaşılmasını kolaylaştıracığı düşünülen bir kaç ifade köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

Dilbilim alanındaki çalışmalar, hitap tarzlarında formaliteden gayri resmiliğe doğru kaymanın [kayma olgunun] siyasi değişikliklerin, özellikle de demokratikleşmenin meydana geldiği ülkelerde olduğunu göstermektedir (bkz. Zhang 2000; Krouglov 1996; Keshavarz 1996; Paulston Bratt 1976; 1995; 2005). Ve 1989'da Sovyet İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra ülkenin kendisini komünist bir rejimden demokratik bir topluma dönüştürmeye başladığı Macaristan'da da durum böyle oldu. Bu sosyolengüistik araştırmamın amacı, 1989-Sonrası Macaristan'ın hızla değişen sosyolengüistik manzarasında [sizli bizli] resmi hitabın (magázás) kullanımından [senli benli] gayri resmi hitap (tegezés) kullanımına doğru bir kayma olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Araştırma, söylem alışkanlıklarının dönüşümüyle bağlantılı toplumsal, siyasi ve ekonomik sonuçları incelemektedir. Buna ek olarak, çalışma bu yeni dil kullanımının özelliklerine bakmaktadır: kullanıcıların kim olduğu, bu yeni dil kullanımının ne tür bir kimliğe işaret ettiği ve insanların (değişime katılmayanlar da dahil olmak üzere) bu yeni konuşma biçimine nasıl tepki verdiği. Çalışmamın ampirik verileri (2003-2005), katılımcı gözlem şeklinde, bir dizi görüşme ve iki seyahat acentesinde çalışan 48 kişiyle yapılan görüşmelerden oluşuyordu. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda araştırmamı yaptığım iki seyahat acentesinin takma adları Transition Travel ve New Travel'dır. 1980'lerin ortalarında kurulan ilk şirket eski rejim ile 1989-Sonrası yeni dönem arasında bir geçiş noktası hizmeti görürken, ikinci şirket 1989 yılında kurulan, komünizm sonrası dönemin temsilcisidir. Seyahat şirketlerindeki saha çalışmamdan önce, 2001 yılında yerli Budapeşteli-lerin hitap tarzlarındaki değişim hakkındaki sezgilerine ilişkin ön anketler gerçekleştirdim. Elde ettiğim ilk sonuçlar, görüşme yaptığım tüm kişilerin [hitap tarzında] gayri resmiliğe doğru kayışın farkında olduğunu ve bunu ABD-Amerikanlaşması, fast-food kültürünün yaygınlaşması, gençlerin artan gücü, siyasetin ve ekonominin değişen manzarası ve resmi hitabın daha az katı bir şekilde ifade edildiği İngilizcenin yaygın kullanımı gibi bir dizi faktörün olası etkileşimine bağlama eğiliminde olduğunu gösterdi. İki yıl sonra yaptığım daha derinlemesine çalışmada görüştüğüm kişilerin, aslında, çok daha büyük ve karmaşık meselelerin söz konusu olduğunu düşündükleri ortaya çıktı. Bir yanda, küreselleşmenin resmi olmayan dil kullanımının yayılmasına etkilerinin ve genel eğilimlerinin hem toplumsal hem de dilsel düzeylerde sorgusuz sualsiz fark edildiğini, aynı zamanda küreselleşme karşıtı akımların da kesin bir şekilde mevcut olduğunu fark ettim ki bu durum yerel ve geleneksel değerler ile geçmiş yılların konuşma biçimlerine duyulan özlemli. (bkz. Sólyom, 2004).

Daha ileri analizlerden sonra, küreselleşme ve dil değişimi arasında doğrudan bir bağlantı kurmanın basit [bir yol] olduğunu ve [bu bağlantıyı kurmak için] belirli sosyal değişkenlerin öneminin de vurgulanması gerektiğini

ve bunların yeni bir tür Sosyalizm Sonrası kimliğe bağlı yeni bir tür [senli benli] gayri resmi kullanımın (tegezés) ortaya çıktığını gösterdiğini fark ettim. 2003-2005 yılları arasında rastgele karşılaştığım kimselerle ve iki seyahat acentesinin çalışanlarıyla yaptığım 48 görüşmeden elde ettiğim veriler, popülerlik kazanan [durumun] yaygın ya da bilindik [senli benli] *tegezé* söylemi olmadığını, daha incelikli ama karmaşık -ve bu nedenle çoğu zaman fark edilmeyen- bir dilsel değişimin sürmekte olduğunu gösterdi. İki sosyal değişkenin, yaş (sosyolengüistikte beklenen bir değişken) ve konuşanların [dış] görünüşünün (şimdiye kadar sadece az sayıda çalışmada dikkate alınmıştır) beklenenden daha önemli bir role sahip olduğu ortaya çıktı. Burada, sırasıyla 28 ve 27 yaşlarında olan iki kadın görüşmeciden, konuşmacının dış görünüşüne dayalı resmi [Macarca sizli bizli hitap şekli] *magázás* ile ilgili verilerimden örnekler yer almaktadır: “Çünkü bir adam takım elbise ve kravatla içeri girdiğinde, şey ... 26-27 gibi genç görünse de, sanırım, evet, onunla konuşurken resmi hitap tarzını kullanacağıma inanıyorum” (Aksi belirtilmedikçe, [bu metindeki Macarca] tüm çeviriler Erika Sólyom’a aittir) ... (“Mert hogyha valaki bejön, öltönyben van, nyakkendőben, akkor ... és mondjuk még hogyha 26-27 évesnek néz is ki, akkor, én azt hiszem, igen akkor azt hiszem én már magázom”); ve “Bu çok garip ama bakımlı biri girdiğinde, yani birinin saçı güzelse ve sağlam göründüğünü görürsem, o zaman resmi bir hitap tarzını kullanırım. (Ez nagyon furcsa, de ha valaki ilyen ápolatlan jön be. Tehát hogyha rendesen, jól, fésült meg tényleg úgy látom rajta, hogy olyan konszolidált, akkor biztos magázom). Yukarıdaki iki senaryonun aksine, [Macarca senli benli hitap şekli] *tegezés* sırasıyla 25 ve 27 yaşındaki iki kadın katılımcı tarafından aşağıdaki durumlarda tercih edilmektedir: “İnsanlar tişört, kot pantolon ya da spor ayakkabı giyiyorsa, onlara [gayri resmi] tarzda Merhaba! demeyi tercih ederim” (Mig ha egy póló vagy farmer, meg tornacipő [van rajta], akkor inkább lesziázom); ve “Gayri resmi [hitap tarzını] kullanacağım biri mi? Bu punk saç modeli, korkak bir şekilde boyanmış, kesinlikle kısa. Tam olarak değil! ... Çivili saçları olan biri. Çok abartılı bir şey ve hepsi.” (Akit letegezek? Hát, az ilyen össze-vissza festett, tépett, biztos, hogy rövid frizura. De nem is! ... Akinek meg van tépve. Ilyen nagy on extravagáns, meg ilyesmi”). Son örnekte görüldüğü üzere, 28 yaşındaki bir kadın görüşmeciden alınan bilgiye göre, resmi veya gayri resmi hitap kullanımını arasındaki karar karmaşık olarak algılanmaktadır: “[Göbeğinde piercing olan biri] ... bu gayri resmi. Genelde bu yaşa göre değişir. Eğer biri otuzunu çoktan geçmişse ve piercingi varsa, o zaman sanırım onunla resmi konuşmaya devam ederim. ([Piercing a köldökben] ... az tegezés. Általában, mondjuk, ez is élektörtől függ. Hogyha már harmincon jóval túl van és piercingje van, akkor szerintem azért magázom”).

Önceki alıntılar, fiziksel görünüm ve giyimin yeni bir gayri resmi kullanım türünün ortaya çıkmasında önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Bu yeni gayri resmîlik türü yeni bir tarza ve yeni bir sosyal kimlik türüne işaret etmektedir. Gayri resmîlikteki artış tam tersi bir durumla karşılaştırılabilir: giyimin bazen resmîyette bir artışa işaret edebilmesi. Aşağıdaki alıntıda, görüşmecilerden profesyonel bir dilbilimci olan biri, neredeyse yüz yıl öncesine dayanan ancak bugün hâlâ açıklayıcı olan bir bilinçli dil kullanımı örneğini anlatıyor: “Hikâye babamla ilgiliydi... [O], 1904 yılında Szatmár’da [Macaristan] doğmuş ama [anlatacağım] bu olay Peşte’de yaşanmış. ... [Babam] o zamanlar dördüncü sınıftayken öğretmenleri onlarla [konuşurken] gayri resmî bir hitap tarzı kullanıyormuş. Tabii ki hepsi erkekti ve hepsi kısa pantolon giyiyordu ve Eylül ayında ortaokul seviyesine..., [geldiklerinde], yani, beşinci sınıfa geçtiklerinde tüm erkekler uzun pantolon giymeye başladı ve Haziran ayında onlarla gayri resmî hitap tarzı kullanan aynı öğretmen [Eylülde] çocuklarla konuşurken resmî hitap tarzı kullanmaya başladı.” Öyle görünüyor ki 1989-Sonrasında pek çok Macar [buna benzer] bir başka toplumsal aşama töreninden geçmiştir. Ancak bu kez değişimin yönü tam tersi, insanlar resmî hitap tarzlarını geride bırakıyor ve onları daha gayri resmî hitap tarzlarıyla değiştiriyor. Burada şu soru gündeme geliyor: Artan gayri resmî hitaba doğru neden böyle bir değişim [oluyor]? Bence bu sadece hızla yaklaşan “fast-food kapitalizmi” değil, daha çok Macar hitap anlayışındaki katı hiyerarşik resmîyet sisteminin daha demokratik ve gayri resmî hale geldiğiyle, tıpkı New York’ta, Roma’da ya da Budapeşte’de aynı gayri resmî kot pantolonu giyebilmemizdeki kıyafet kimliğimizin [değişmesi] gibi, yeni küreselleşmiş hayat tarzıyla ilgili bir soru.

Giderek artan bu yeni gayri resmî ifade tarzıyla iç içe geçen bu yeni tarzın ve kimliğin ortaya çıkışını anlamak için, 1989 geçişinden önceki on yıllık dönemlerde Macaristan’da meydana gelen siyasi ve ekonomik değişiklikleri anlamak gerekir. [Çünkü] 60’lı ve 70’li yıllardaki reformlarda, sınırlı piyasa mekanizmaları planlı sosyal ekonomiye entegre edildikçe, sosyalizmin daha önce savunulan değerleri tehlike altına girmiştir. 1970’lerin sonları özel teşebbüsün teşvik edildiği, temelde ikinci ekonomi olarak adlandırılan alanın yasallaştığı, devlet ve özel sektör ya da birinci ve ikinci ekonomik [hayat] arasındaki sınırların bulanıklaştığı bir dönem olmuştur (bkz. Bodnár 2001). İkinci ekonomideki yeni yasal faaliyetlerin zorunlu bir sonucu, insanların gelir farklılaşmasındaki eşitsizliğin artması ve toplum kesimleri arasında giderek büyüyen bir uçuruma neden olmasıydı. İnsanlar sosyalist eşitlikçiliğin çöküşünü gözlerinin önünde gördüler. Kitlesele ölçekte yeni özel şirketler ve firmalar ortaya çıktı ve müşterilerinin ihtiyaçlarını daha yüksek standartlara göre karşıladı. Geleneksel kolektif tüketim tarzı, yavaş yavaş ortaya çıkan tüketicilik anlayışıyla yer değiştirdi. Batı tipi fast food zincirleri ve alışveriş merkezleri Budapeşte’de neredeyse bir gecede ortaya çıktı. Komünizm döneminde insanlar ister mavi yakalı ister beyaz yakalı olsunlar, yaklaşık olarak

aynı ücreti alıyorlardı (Berend 1994; 394). Sosyal eşitliğin özellikleri arasında evrensel sosyal sigorta ve sağlık sigortası ile nüfusun eğitim seviyesini eşitleme girişimleri de yer almaktadır. Dil kullanımıyla ilgili olarak, komünist dönemde “yoldaşların” toplumsal eşitlik girişiminin bir parçası olarak gayri resmi hitap biçimlerini kullandıklarını, ancak bu uygulamanın yukarıdan aşağıya yapay ve zorlama bir eşitlikçiliği yansıttığını [oysa] 1989-Sonrası dönemi karakterize eden gayri resmi tarzların kullanımı ve yaygınlaşmasından farklı olarak [bu eşitlikçi anlayışın] dil kullanımında doğal olarak işlemediğini [işlevsel olarak yerleşmediğini] belirtmek önemlidir.

1989’daki tarihi geçişten sonra Macaristan, ekonomik ve siyasi olarak Batı tarzı demokratik bir siyasi sisteme yavaş yavaş adapte olmaya başlamış, merkezi planlı ekonomiden kapitalist piyasa ekonomisine geçiş yaparak ülkenin Avrupa Birliği’ne katılmasını ve küresel piyasa ekonomisine entegre olmasını sağlamıştır. Yabancı dillerin, özellikle de İngilizcenin yaygınlaşması, 1990’ların başından bu yana hem eğitimde hem de kamusal alanda genel bir eğilim olmuştur. Hal böyle olunca, dil ideolojisinin de yeni bir tüketiciliğin dalgaları boyunca hareket ederek değişmeye başlaması şaşırtıcı değildir. Günümüzün genç şirket yöneticilerinin konuşma tarzları, [İkinci Dünya] savaşı sonrası nesle ait olan ve hayatları boyunca müşterileriyle katı hiyerarşiler çerçevesinde çalışan eski yöneticilerden doğal olarak farklıdır. Yeni ortaya çıkan bu tüketicilik anlayışında müşterileri cezbetmek için farklı hitap tarzı formüllerine ihtiyaç duyulmaktadır; gayri resmi ve “tanıdık” bir ton benimsemek ve yeni bir konuşma tarzı geliştirmek başarının anahtarlarından bazıları olabilir. Hitap tarzındaki aşinalık kavramını anlamak için, konuyla ilgili temel çalışmalara genel bir bakış kısaca sunalım. Geleneksel olarak, dilsel biçimsellik/biçimdışılık kavramları dayanışma, nezaket, saygı ve cinsiyet, yaş, sosyal statü ve benzerleri de dahil olmak üzere her türlü hiyerarşi konularıyla yakından bağlantılıdır. Albert Gilman ve Roger Brown tarafından 1958 yılında yapılan klasik çalışmadan (*Who Says*) bu yana, gayri resmi ve resmi hitap tarzları sistemi, Latince *tu/vos* [sen/siz] ve Fransızca *tu* [sen] /*vous* [siz] kelimelerinin baş harflerini takiben T/V olarak anılmaktadır. Gilman ve Brown, tarihsel olarak Latince *tu*’nun bir kişiye hitap etmek için kullanılırken, *vos*’un iki veya daha fazla kişiye hitap etmek için kullanıldığını açıklamaktadır. Ancak M.S. dördüncü yüzyıldan itibaren *vos* çoğul zamirinin kullanımı imparatora hitap etmek için de kullanılmaya başlanmış ve giderek güç kullanan ya da konuşmacıdan daha yüksek bir statüye sahip herhangi bir kişiye hitap etmek için de kullanılmaya başlanmıştır. Böylece statü ve gücün iki boyutu farklılaşmış, eşit olmayanlar *tu/vos*’yu [sen/siz] karşılıksız, sosyal eşitler ise *to/vos*’yu [sen/siz] karşılıklı kullanır hale gelmiştir. Ortaçağa gelindiğinde, güç semantiğiyle [power semantics] ilgili bu hiyerarşik asimetri yaygındı ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca ve yirminci yüzyıla kadar hüküm sürdü.

Brown ve Gilman daha sonra Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Almanca zamirsel hitap tarzlarının gelişimini analiz ettiler. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren zamir seçiminin çeşitlendiği, ilk olarak *V* [siz] biçimlerinin sadece üstlere karşı güç ve saygıyı işaret etmek için değil, aynı zamanda genel olarak sosyal mesafeyi belirtmek için de kullanılmaya başlandığı [şeklinde] tarihsel bir açıklama sunar. Sonuç olarak, *T*'nin [sen] kullanımı, *V*'nin [siz] kullanımının gelişimine paralel olarak, Brown ve Gilman'ın "dayanışma semantiği [solidarity semantic]" olarak adlandırdıkları yakınlık ve dayanışmaya işaret etmeye başlamış ve farklı dilleri konuşan kimselerin dayanışmaya işaret eden aynı faktörleri seçmelerinin zorunlu olmadığına dikkat çekmişlerdir. Brown ve Gilman'ın araştırması, rapor edilen karşılıklı zamir kullanım sayısında zaman içinde önemli bir artış olduğunu göstermiş ve [onlar bu durumu] artan eşitlikçi ideoloji ile açıklamışlardır. Toplumda Macarca zamirlerin kullanımındaki değişimi inceleyen çalışmamda, aynı nedenlere bağlı olarak benzer bir değişim olduğunu, ancak [bu değişimde] önemli bir zaman gecikmesi olduğunu belirttim. Gilman ve Brown'ın çalışmalarını takiben, bu konuda farklı dillere adanmış birkaç düzine çalışma ortaya çıkmıştır. Burada, tartışmamı literatürün benim analizimle özellikle ilgili olan dört belirgin yönüne değinmekle sınırlandırıyorum: 1-) Toplumsal değişimlerle ilgili olarak hitap tarzlarının değişimi üzerine yapılan çalışmalar; 2-) Macaristan'ın benzer siyasi geçmişe sahip ülkelerde yapılan çalışmalar; 3-) Dilsel çeşitliliğin yanı sıra aynı zamirin farklı veya ayrı semantiğine [anlamına] özel vurgu yapan çalışmalar; ve 4-) Özellikle Macarca formalite [hitap] kullanımları üzerine yapılan çalışmalar (önceki araştırmalara genel bir bakış için bkz. Braun 1988).

Bir grup çalışma, resmiyetten gayri resmiyete doğru dilsel kaymanın, özellikle demokratikleşmeyle ilgili olanlar olmak üzere, siyasi değişimlerin yaşandığı dünyanın birçok yerinde yaygın olduğunu göstermektedir. Jane H. Hill ve Kenneth C. Hill, Meksika'daki İspanyolca ve [Meksika ve El Salvador'da Azteklerin ve Pipillerin dahil olduğu etnik grup tarafından konuşulan] Nahuatl dillerinin durumunu tartışarak toplumsal ve dilsel değişim arayüzüne genel bir bakış sunmuş; Renate Kempf, yazılı metinlere uygulanan sosyolengüistik yöntemleri kullanarak Alman Demokratik Cumhuriyeti'ndeki olası hitap normları değişimine işaret etmiş; Mohammad H. Keshavarz ise devrim sonrası İran Farsçasındaki hitap tarzındaki değişimlerin bir analizini yapmıştır. Alexandr Krouglov'un Rusya ve Ukrayna'da günlük geçerliliği olan nominal hitabın dönüşümü üzerine yaptığı çalışma ve Qing Zhang'ın Çin'de değişen ekonomi ve piyasalar ile bunların Çinli yuppilerin dil değişmesi üzerindeki etkisi üzerine yaptığı araştırma kendi çalışmam için özel önem taşıyor. İkinci derecedeki literatürde benim çalışmamla ilgili olan bir diğer grup çalışma ise Eliza Bates ve Laura Benigni'nin [or-

tak çalışması] ile Christina Bratt Paulston'un çalışmasıdır. Bates ve Benigni İtalyancanın kullanımı üzerine çalışmışlar ve hitap tarzlarının yaşa, sosyal sınıfa ve coğrafi farklılıklara göre önemli ölçüde değiştiğini tespit etmişlerdir. Gayri resmi *tu* [sen] ve resmi (üçüncü şahıs) tekil *Lei*'ye [sen] ek olarak, kırsal bölgelerde ve ülkenin güney kesiminde bazı İtalyanca konuşanların resmiyeti, özellikle de hürmet ve saygıyı ifade etmek için ikinci çoğul şahıs *voi*'yi [siz] kullandıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, [İtalyanca] *Lei* ve *voi* kullanımları birbirlerinden farklıdır, çünkü *Lei* tanıdık olmayan üstlere veya şehirdeki uzak tanıdıklara hitap etmek için kullanılan saygı biçimiyken (aşağıda tartıştığım gibi Macarca Ö'nün eskiden nasıl kullanıldığına benzer şekilde), *voi* çoğunlukla aile çevrelerinde, bir miktar samimiyetle, üstlere ve "memleketteki" uzak tanıdıklara karşı [hitapta] kullanılır (aşağıda tartıştığım gibi Macarca'da *maga*'nın eski kullanımına benzer şekilde). Başka bir deyişle, standart İtalyanca konuşanlar için *tu* sözcüğünün *T* [sen] anlam alanı samimiyet, aşinalık, dayanışma veya yakınlığı içerebilirken, *Lei* sözcüğünün *V* [siz] anlam alanı samimiyetsizlik, aşına olmama, mesafe veya saygıyı ifade edebilir. Ancak *voi* kullanıcıları için *T* [sen] ve *V* [siz] semantik alanları birleştirilmiştir. Bu şekilde yakınlık ve aşinalık, saygı veya mesafe ile ifade edilebilir. Örtüşen anlamsal [semantic] alan kavramı, Macarcada 1989-Sonrası yeni *T* [sen] kullanımına ilişkin hipotezim için önemlidir. Paulston, [İsveç dilinde] gayri resmi *T* [sen] biçimi olan *du*'nun hızla yayılmasıyla karakterize olan İsveç hitap sistemini incelemiştir. Yerli kaynaklara göre İsveç dilinde genel kabul görmüş kullanım kuralları yok gibi görünse de Paulston'ın bulguları bunun aksini kanıtlamaktadır. Paulston'un çalışmasının (*Pronouns of Address* Paulston 2005) en önemli bulgusu, İsveç dilinde hitap tarzının ancak farklı sosyal sınıfların farklı hitap kuralları kullandığı kabul edilirse anlaşılabilir; bu farklılık hem tarihsel gelişim hem de siyasi ideoloji ile açıklanabilir. Paulston, [İsveç dilinde] iki farklı anlama sahip iki farklı *du* kullanımı ortaya koymaktadır: "yakınlık/tanıdırlık" ve "dayanışma". Bunlar ayırt edilebilir çünkü [İsveç dilinde] yakınlık yalnızca *du* kullanımıyla değil, "du + ilk isim" birleşmesiyle ifade edilirken, *du* dayanışmayı işaret ettiğinde, daha sık isimsiz olarak ortaya çıkar. Paulston, *du*'nun dayanışma (az düzeyde bir yakınlık) kullanımının bazı konuşmacılar tarafından yabancılara ve yakın bir ilişki olduğu varsayılacak kişilere de genişletildiğini, ancak farklı konuşmacılar farklı hitap kuralları uyguladığında sürekli yanlış anlamaların ortaya çıktığını ekler.

Benim hipotezim, 1989-Sonrası Macarca *T* [sen] kullanımının da gayri resmi *T*'nin [sen] iki farklı kullanımıyla karakterize olduğu ve insanların *T* [sen] kullanımının yaygınlaşmasına ilişkin olumsuz tutumlarının aslında 1989-Sonrası gayri resmi *T*'nin [sen] yeni gelişen semantik alanının yanlış yorumlanmasından başka bir şey olmadığıdır. Ancak, konuyu ve ilgili sorunları

ayrıntılı olarak tartışmadan önce, Macar sosyolengüistiğindeki çalışmam için bir çerçeve sağlamak amacıyla Macar zamir sistemini kısaca açıklayacağım. Birçok dil resmiyeti ifade etmek için Fransızca'da *vous* veya Almanca'da *Sie* gibi ikinci çoğul şahıs zamirleri kullanırken, resmi/gayri resmi hitaplar çeşitli yollarla ifade edilebilir: morfolojik, leksikal, sentaksla ilgili olarak fiil ve isim ekleri kullanarak, farklı selamlama veya zamirle ilgili hitap biçimleri kullanarak, belirli tarzları benimseyerek veya bunların çeşitli kombinasyonlarıyla. Bazı diller, günümüz İngilizcesi gibi resmiyet derecelerini ifade etmek için daha az dilsel araç kullanır. Ancak diğerleri, Cava dili ya da Macarca gibi karmaşık bir sistemle karakterize edilir. Örneğin Macarcada, karmaşık zamir kullanımına ek olarak, dil on sekizinci yüzyıldan beri benzersiz bir resmi hitap biçimi, yani sözlükselleştirilmiş üçüncü tekil şahıs fiili *tetszik* (memnuniyet verici) ve ardından mastar kombinasyonu kullanmaktadır (bu resmi biçimin kullanımı çalışmanın kapsamı dışındadır: Bkz. Domonkosi 2002).

Zamire dayalı hitaba gelince, İtalyancaya benzer şekilde Macarca da dört farklı üçüncü şahıs resmi zamiri kullanır: tekil *Ön* veya *Maga* ve çoğul *Önök* veya *Maguk*. *Ön* ve *Maga* kullanımını arasındaki fark hem akademik makalelerde hem de rastlanılan diğer materyallerde birçok kez ihmal edilmiştir. Gayri resmi zamirlere gelince, Macarca ikinci tekil şahıs *te* ve onun çoğul karşılığı *ti*'yi kullanır. Dolayısıyla, Macarca zamir sisteminde, İngilizcedeki *you* kelimesine karşılık gelen ve tekilliğe karşı çoğulluğu, ayrıca çeşitli derecelerde biçimselliği, üslubu ve sicili/kayıtı gösteren toplam altı leksikal öge vardır. Zamirlerin neredeyse her zaman cümleden çıkarılabileceğini unutmayın, bu nedenle bu metinde [örnek olarak verilen] Macarca cümlelerde zamirlerin parantezler içindeki durumuna bakılmalıdır:

1) “(Siz) Macaristan’da kalmayı düşünüyor musunuz? “(Te) medding maradsz Magyarországon? (Macaristan’da [-*tekil olarak-gayri resmi*] ne kadar süredir kalıyorsunuz?); 2) “(Siz) Macaristan’da ne kadar süredir kalıyorsunuz? “(Ti) meddig maradtok Magyarországon? (Macaristan’da [-*çoğul-gayri resmi olarak*] ne kadar süredir kalıyorsunuz?); 3) “(Ön/maga) meddig marad Magyarországon?” “(Siz/kendiniz) Macaristan’da [-*tekil-resmi olarak*] ne kadar süredir kalıyorsunuz?”; 4) (Siz/kendiniz) Macaristan’da ne kadar süredir kalıyorsunuz?” 4) (Önök/maguk) meddig maradnak Magyarországon?” (“Macaristan’da ne kadar süredir [-*çoğul-biçimsel*-] kalıyorsunuz?”).

Andrea Ágnes Reményi, bir işyeri ortamında varolan sıkı ilişki ağlarının Macarca hitap tarzlarını incelemiş ve bireysel konuşmacılar yerine ikili grupları analiz etmiştir (Reményi 1994 *Influences and Values*). Sonraki araştırmasında Reményi, bir hastanede, bir eğitim departmanında ve bir şirkette (Reményi 2000 “Language Use and Hierarchy”) kullanılan hitap tarzlarını karşılaştırarak ele aldığı mekanları üç şirkete genişletti. Reményi ikili hitap biçimlerini incelerken, Robert Angelusz ve Robert Tardos uyulan kurallar

açısından hitap biçimlerinin ve selamlaşmaların sadece ikili ilişkilerin toplumdaki yansımaları olmadığını, bunların aynı zamanda bir bölgenin gerçek “siyasi takım yıldızından” da etkilendiğini gösterdi (Angelusz and Tardos 1995 “Address forms in a changing world”). Onlar 1987 yılını önemli bir ayırım çizgisi olarak önerdiler ve bunu öne sürerek bu tarihe “çoktan geçti, henüz burada değil” formülü olarak atıfta bulundular; burası kişisel ilişkilerdeki değişimlerle ilgili olarak, eski alışkanlıklar çoktan gitti -ya da geçme sürecinde-yeni şarlatanlık ise henüz tam olarak gelmedi. Reményi ve Angelusz ile Tardos’un çalışmalarının aksine, Katalin Szili ve Lóránt Bencze’nin gözlemleri sistematik olarak toplanan verilerle desteklenmemektedir, ancak yine de her ikisi de bazı önemli içgörüler içermektedir. Szili, Macaristan’da gayri resmiliğin yaygınlaşmasını, Macar ailelerindeki geleneksel rollerin zayıflamasıyla birlikte ABD-Amerikan sosyal ilişki kalıplarının taklit edilmesi olarak açıklıyor. Szili ayrıca, ana dillerini konuşan diğer birçok insan gibi, [Macarların da] ABD-Amerikan modeli olarak algıladıkları şeye uyum sağladığını belirterek bir değer yargısı da eklemektedir. Macarlar “dilsel olanaklarının repertuarını fakirleştirmekte ve daha ilkel bir sistem için daha zengin ve daha rafine bir sistemi bir kenara atmaktadırlar” (Szili 2006; 267. *Aksi belirtilmedikçe Macarca metinden yapılan tüm alıntı çevirileri Erika Sólyom’a aittir*). Loránt Bencze Macaristan’da nezaketin, geleneksel ve yeni olmak üzere iki ana paradigma arasındaki rekabetle birlikte bir akış halinde olduğuna dikkat çekmektedir. Geleneksel paradigma kapalı iletişim ile karakterize edilirken, yeni paradigma açık bir paradigmadır. Bencze, iki grubun üyelerinin birbirlerinin gayri resmi hitap tarzını kullanmalarını yanlış anladıkları ve bunun çatışma ve karşı karşıya gelmeye neden olduğu yönünde önemli bir gözlemde bulunmaktadır. Ágnes Domonkosi, Macarca hitap tarzlarının bugüne kadarki en kapsamlı analizini sunuyor: Çağdaş Macarca dil kullanımında, iletişimin neredeyse tüm düzeylerinde dayanışmayı temsil eden biçimlerin yayıldığına fark edilebileceğine işaret ediyor. Domonkosi, Gábor Kemény’ye atıfta bulunarak, yirmi ila otuz yıl içinde, alışılmış bu tanıdık formun kişisel olmayan karşılaşmalarda genelleşeceği öngörüsünde bulunuyor. Bununla birlikte, üç nedenden ötürü, resmi biçimlerin ortadan kalkmasının görüldüğü kadar basit olmadığına inanıyorum: 1) Konuşma toplulukları homojen değildir, 2) *T-V* [sen-siz] zamirlerinin seçimi değişkenlik gösterir ve 3) *T-V* [sen-siz] seçimini daha da karmaşık hale getiren şey, konuşmacıların çeşitli hitap biçimleri arasından seçim yapmak için farklı kurallar uygulayabilmesi ve seçilen *T-V* [sen-siz] zamirlerinin konuşmacının veya dinleyicinin yorumuna bağlı olarak farklı anlamlara ve semantiğe sahip olabilmesidir. Bu da beni ilk hipotezime geri götürüyor: Eğer gayri resmi hitap tarzı gerçekten de popülerlik kazanıyorsa, bu yeni dil kullanım türünün özellikleri nelerdir?

Araştırma verilerime dayanarak benim hipotezim, popülerlik kazanan şeyin resmi olmayan hitap tarzının kendisi olmadığı, garı resmi *te*'nin semantik alanında daha radikal bir şeyler olduğu yönünde. 1990'ların başından bu yana *T* [sen]'nin anlamsal alanının genişlediğine ve bunun sonucunda Macarcada bir *T* [sen] bölünmesi yaşandığına inanıyorum. 1989-Sonrası şehirli hitap tarzlarında aslında iki eşesli *te* var: *te1* ve *te2*: *te1*, anket verilerimde öne sürüldüğü gibi, aşağıdaki çağrışımları kapsayan gayri resmi *T* [sen] zamininin eskiden iyi bilinen kullanımıdır: "görüşülen kişiler", "tanıdık kişi, arkadaş, aile", "her zaman kibar olmayan", "yakınlık", "kanka-arkadaş terimleri", "gayri resmi", "çok samimi bir şekilde resmi", "uygunsuz bir içtenlik", "uygunsuz bir şekilde arkadaş canlısı", "arkadaş canlısı", "rahat rahat", "aynılık, eşitlik" ve "kişisel ve toplumsal dayanışma". Bu *T* [sen] alanı, verilerimde etiketlerin de belirgin olduğu *V* [siz] alanıyla yan yana getirilmiştir: resmi, "kibar", "karmaşık dil kullanımı", "hiyerarşik", "katı", "geleneksel", "tanıdık olmayan, bilinmeyen kişi", "kişisel ve toplumsal mesafe" ve "saygı". *V* [siz] alanına "saldırgan" ve "küçümseyici" ifadelerinin eklendiğini, ancak bu ifadelerin sadece Macarcara *maga* için geçerli olduğunu, Macarca *Ön* için asla geçerli olmadığını unutmayın. Dolayısıyla, yeni ortaya çıkan *te2*'nin anlamsal rolünün ne olacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. *Te2* ve anlamsal alanını tartışmadan önce, Macarcadaki *Ön* ve *maga* arasındaki seçimle ilgili konuyu kısaca tekrar gözden geçirmeliyiz. Daha önce açıklandığı gibi, Macarca resmi hitapta çeşitli anlam ve nezaket tonları vardır. Başlangıçta, orta çağlarda, sadece ikinci şahıs hitabı vardı. Géza Balázs'ın belirttiği gibi, Macarcada üçüncü şahıs ancak on altıncı yüzyılda, ilk olarak *maga* resmi zamininin ortaya çıkmasıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu zamandan itibaren, *te* kullanımı eşitler arasında yakın veya gizli bir ilişkiye işaret ederken, *maga* üçüncü şahıs zamiri farklı konumdaki kişiler arasında kullanılmış ve bilinen *T-V* [sen-siz] dikotomisini izleyerek daha fazla saygı ve daha fazla mesafeye işaret etmiştir. Balázs'ın açıkladığı üzere, on dokuzuncu yüzyılda, dil reformu döneminde Kont Ferenc Széchenyi'nin tavsiyesi üzerine, yeni bir üçüncü şahıs olan *Ön* kullanılmaya başlandı. Başlangıçta, *maga* ve *Ön*'ün kullanımına ilişkin kurallar tam olarak standartlaştırılmamış, mekandan mekana ve yaş grubundan yaş grubuna değişiklik göstermiş, ancak yavaş yavaş iki form arasında net bir ayrım moda haline gelmiştir. Domonkosi, Macarcada yirminci yüzyılın ilk yarısında *maga*'nın [sen] ya aynı cinsiyetten konuşmacılar arasında ya da aynı sosyal statüdeki kadın ve erkekler arasında, hatta samimiyetin ifadesi için (evli çiftler arasında bile) kullanıldığını belirtmektedir. İlginç bir şekilde, *maga*'nın yirminci yüzyılın ilk yarısındaki bu saygılı, mesafeli ama yine de samimi kullanımı, daha önce bahsedilen *voi*'nin Güney İtalya kırsal lehçelerindeki kullanımını yansıtmaktadır. Macarcada *Maga* [sen] kullanımı sorunlu olmuş ve hâlâ olmaya devam etmektedir. Domonkosi, *maga*'nın ortaya çıktığı

zamandan itibaren bile yorumunun belirsiz olduğundan ve “acımasız/kaba bir konuşma tarzı” olarak yorumlanabileceğinden bahseder (Domonkosi 2002; 197). Son yıllarda nispeten daha genç konuşmacılar arasında *maga* pek kullanılmaz ve eğer kullanılırsa genellikle olumsuzdur, kabalığı, gücenmeyi ve küçümsemeyi ifade eder. Domonkosi ayrıca, bilgi kaynakları arasındaki genç neslin aslında *maga*’nın eski olumlu ve hatta samimi kullanımının farkında bile olmadığını belirtiyor. Görüşülen kişilerin %59,4’ü *maga*’yı olumsuz ve saldırgan olarak değerlendirdi ve bu oran 35 yaşın altındaki kişilerde %81,2 ile daha da yüksek bir oranda ve bu gruptaki bilgi kaynaklarının çoğu *magayı* yalnızca saldırgan durumlarda kullanılır diye hayal edebiliyor. Her gün kullanılan bir anahtar zamirin semantic olarak anlaşılmasındaki bu tür bir kuşak farkı, farklı dönemlerin çelişen kural ve anlamlarını kullanan bir toplumda, özellikle farklı kuşaklardan veya zihniyetlerden insanlar arasında sorunlara ve yanlış anlamalara yol açabilir.

Macarca *Maga*’da gördüğümüz gibi, diğer diller de kibar veya resmi bir formun kaba (ve hatta saygısız) kullanımına izin verir. Bunun tersi de doğrudur. Sanırım, 1990’ların başında, gayri resmi zamirin (*te2*) yeni bir kullanımı gelişti ve konuşmacıların nezaket, saygı ve mesafeyi şu şekilde ifade etmelerine izin verdi: *T* [sen] ve *V* [siz] anlamsal alanları, *te2*’nin örtüşen bir alanına sahiptir; burada nezaket, saygı ve kişisel mesafe *V* [siz] anlamsal alanından ödünç alınır ve bir yabancı, müşteri veya iş ortağı gibi tanıdık olmayan biriyle konuşurken bile samimiyet, aynılık ve bir tür toplumsal dayanışma *T* [sen] zamirinin anlamsal alanından ithal edilir. Görüştüğüm kişilerin çoğuna göre, 1990’ların başından bu yana kamusal karşılaşmalarda gayri resmi bir zamirin kibarca kullanılması artık mümkün. Bu yeni *T* [sen] biçimini kullanarak, özellikle de kamuya açık karşılaşmalarda, saygı çerçevesinde kişisel mesafeyi koruyabilir ve yine de arkadaş canlısı ve rahat olunabilir. Aşağıdaki alıntının 31 yaşındaki bir kadın görüşmecinin ifadesi olduğunu düşünün: “Karşınızdaki kişiyle [konuşurken] gayri resmi ifadeler tarzları kullanmak kendi başına saldırgan değildir. Başka bir deyişle, telefonda duyduğunuz gibi mesafeyi koruyarak gayri resmi formları kullanabilirsiniz. Dolayısıyla, [Macarca] resmi olmayan terimler kullanırken karşınızdaki kişiyle saygılı bir şekilde konuşabilirsiniz.” (“Önماغában az, hogy tegezödik valaki, ma már ez nem sértő. Tehát tegezödni is lehet távolságtartással, mint ahogy az előbb fültanúja voltál annak a telefonnak. Tehát tegezödve is lehet tisztelettel beszélni valakivel”). Görüştüğüm kişilerin birçoğu *te2*’nin farklı bir çağrışımına, yani aşağıdaki alıntıda görüldüğü gibi muhataplar arasında bir tür sosyal aynılık ve eşitliğe işaret ettiğine de işaret ediyor, bu durumda 53 yaşındaki yaşlı bir erkek müşteriden: “[Daha önceleri] gayri resmi formları kullanmak uygunsuz bir şekilde içtenlik, uygunsuz bir şekilde arkadaş canlısı olmanın bir işaretiydi. Bugün gayri resmi formları kullanmanın mesajı farklı.

Yaşlı insanlardan bile, birisinin kendilerine gayri resmi bir formla hitap etmesi halinde üzüleceklerini duymak çok zor. Daha ziyade, [Macarca] resmi olmayan bir hitapla yaklaşıldığında, eski nesil kendilerine eşit davranıldığını hissediyor.” (“[Régen] a tegezödést kicsit pimasz, bizalmas kőzeledésnek, adott esetben lekezelő kőzeledésnek tekintették.... Ennek ma nem ez lenne az zenete... Ritkán hallok olyat is, hogy egy idős valaki kikérné magának, hogy ne tegezzék. Inkább az idős generáció úgy érzi, hogy ezzel a fiatalok valamilyen módon egyenrangúbbnak tekintik”). Kişisel mesafeyi ancak bir tür aynılığı ve toplumsal yakınlığı ya da dayanışmayı ifade eden bu dostane ama saygılı yeni *T* [sen] artık yabancılara da uzanıyor. İnaniyorum ki 1989-Sonrası Macar şehirli hitap tarzlarında bu kadar hızlı yayılan aslında bu yeni *t2*’dir.

Yeni *T* [sen], zamiri yalnızca eski *te1*’in semantik alanı içinde yorumlayan, genellikle daha yaşlı ve kapalı sistem [ifadeleriyle] konuşanlar tarafından sıklıkla yanlış anlaşılmaktadır. Bu konuşmacıların geleneksel anlayışının aksine, yeni *te2* ne samimiyet ne de nezaketsizlik ifade eder. Nezaket, saygı ya da kişisel mesafeye ek olarak, *te2* aynı zamanda bir tür aynılık, dayanışma ve belirli bir gruba ait olma duygusuna da işaret eder. Macarların işaret ettiği bu yeni tür dayanışma ve aynılık tam olarak nedir? Gözlemlediğimiz yeni grup kimliği nedir? Aşağıdaki alıntıyı 23 yaşındaki bir kadın müşteriden düşünün: “Sizinle gayri resmi bir tarzda konuştukları yerlerde ... sizin onlara ait olduğunuzu, onların arkadaşı olduğunuzu ve aslında sizin gibi olanların onlar olduğunu ima eden bir mesaj vermek istiyorlar. Neye ihtiyacınız olduğunu tam olarak bilirler... Bunun amacı sizi belirli bir tür ortak gruba, bir topluluğa çekmektir (“Azok a helyek, ahol tegeznek, ott ... azt akarják neked sugallni, hogy te közék tatózó vagy, ők a te haverjaid, ők azok, akik ugya-nolyanok, mint te és tudják, hogy mi kell neked. ... Tulajdonképpen arra van, hogy egyfajta közös közösségbe húzzon magával”). Benim önerim, *te2*’nin ekstra anlamlarından birinin gerçekten de dayanışma olduğu, ancak hiyerarşilerin ortadan kalktığı ve en azından benim görüşme yaptığım kimseler tarafından tanımlandığı şekliyle “modern”, “küresel”, “açık”, arkadaş canlısı”, “hip”, “kozmodolit”, “esnek”, “trendy” ve “mutlaka genç olmasa da kesinlikle genç veya genç ruhlu” olanlar arasında algılanan bir toplumsal eşitliğin olduğu yeni, sanal bir topluluğa ait olma duygusu olarak adlandırabileceğim özel bir anlam olduğudur.... Bu yeni, ulusötesi kimlik, benim “trendy-*T*” [sen deme modası] olarak adlandırdığım yeni bir *T* [sen] kullanımı ile ifade edilebilir. Zamirin bu kullanımı, yoldaşların [yaşadığı] yıllarda gördüğümüz gibi yukarıdan dayatılmıyor, “Nasılsın [-*tekil-formel*] yoldaş Kovács? (“Hogy vagy Kovács elvtárs?”) ifadesi, Komünist rejim döneminde olduğu gibi, zorunlu eşitliğe sahip insanlar arasındaki dayanışmanın bir ifadesi değil; aksine, aşağıdan gelen, 1989-Sonrası Macaristan’ın yeni küreselleşme çağında yeni, moda bir kimliği ifade eden *T* [sen]’in doğal bir kullanımıdır.

Kaynakça

- Angelusz, Róbert, and Róbert Tardos (1995). Megszólítások egy átalakuló világban. *Jel Kép*, 3-4 (1995), (s. 39-52).
- Balázs, Géza (1997). *The Story of Hungarian: A Guide to the Language*. Budapest: Corvina.
- Bates, Elizabeth, and Laura Benigni (1975). "Rules for Address in Italy: A Sociological Survey". *Language in Society*, 4(3) (1975), (s. 271-288).
- Bencz, Loránt (2005). "Politeness in Hungary: Uncertainty in a Changing Society", *Politeness in Europe*. Ed. Leo Hickey and Miranda Stewart. Clevedon: Multilingual Matters, (s. 234-246).
- Berend, Iván T. (1994). "Contemporary Hungary, 1956-1984". *A History of Hungary*, Ed. Peter F. Sugar, Péter Hanák, and Tibor Frank. Bloomington: Indiana UP, (s. 384-400).
- Bodnár, Judit (2001). *Fin de Millenaire Budapest: Metamorphosis of Urban Life*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Braun, Friederike (1988). *Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brown, Roger and Albert Gilman (1972). "The Pronouns of Power and Solidarity", *Communication in Face to Face Interaction*. 1960. Ed. J. Laver and S. Hutcheson Harmondsworth: Penguin, (s. 103-127).
- Domonkosi, Ágnes (2002). *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban*. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete.
- Gilman, Albert and Roger Brown (1958). "Who Says 'Tu' to Whom". *ETC: A Review of General Semantics* 15.3, (s. 169-174).
- Hill, Jane H. and Hill, Kenneth C. (1980). "Mixed Grammar, Purist Grammar, and Language Attitudes in Modern Nahuatl", *Language and Society*, 9 (1980), (s. 321-348).
- Kemény, Gábor (2002). "Tegezés és magázás". *Édes anyanyelvünk*, I, (2002), (s. 5-11).
- Kempf, Renate (1985). "Pronouns and Terms of Address in Neues Deutschland", *Language in Society* 14.2 (1985), (s. 223-238).
- Keshavarz, Mohammad H (1996). "Forms of Address in Post-Revolutionary Iranian Persian". *Language in Society*, 17 (1988), (s. 565-576).
- Krouglov, Alexandr (1996). "Transformation of Nominal Address Form Systems in Russian and Ukrainian". *International Journal of the Sociology of Language*, 122 (1996), (s. 89-106).
- Paulston Bratt, Christina (1976). "Pronouns of Address in Swedish: Social Class Semantics and a Changing System", *Language in Society*, 5 (1976), (s. 359-86).
- Paulston Bratt, Christina (1995). "Language Universals and Sociocultural Implications in Deviant Usage: Personal Questions in Swedish". *Studia Linguistica*, 29 (1975), (s. 1-15).
- Paulston Bratt, Christina (2005). "Pronouns of Address in Swedish: Social Class Semantics and a Changing System". *Intercultural Discourse and Communication*. Ed. Scott F. Kiesling and Christina Bratt Paulston. Oxford: Blackwell, 2005, (s. 198-216).
- Reményi, Andrea Ágnes (1994). "Influences and Values: A Sociolinguistic Study in the Hungarian System of Address". *Studies in Applied Linguistics*, (1994), (s. 85-109).
- Reményi, Andrea Ágnes (2000). "Language Use and Hierarchy: A Dyadic Analysis of Address in Workplace Groups". *Review of Sociology*, 7.1 (2000), (s. 49-65).
- Robertson, Roland (1985). "Globalization Theory and Civilization Analysis". *Comparative Civilizations Review*, 17. (1985), (s. 20-30).
- Sólyom, Erika (1994). "Pure Abuse versus Poetical Archaism: The Vicissitude of Pronominal Addressing". *The Odd Yearbook* (1994), (s. 93-111).
- Sólyom, Erika (2004). "A Sociolinguistic Study of Shifting Formalities in Hungarian Urban Discourse". *Fulbright Student Conference Papers*, Ed. Ildikó Huszár. Budapest: Korrekt, 2004, (s. 119-135).

- Szili, Katalin (2006). "Az udvariass3ag elm3elet3r3l 3s megjelen3sm3dj3r3l a magyar nyelvben". *Hungarol3gia* (2000), (s. 261-281).
- Zhang, Qing (2000). *Changing Economy, Changing and Markets: A Sociolinguistic Study of Chinese Yuppies*. Ph.D. dissertation. Stanford: Stanford University.